

УДК 37.016+811.161.2

У74

Упорядники:

Гричина А. М., учитель української мови та літератури Жашківської спеціалізованої школи з поглибленим вивченням окремих предметів № 1 Жашківської районної ради Черкаської області;
Жуковська Н. В., учитель української мови та літератури Жашківської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 ім. І. М. Ляшенка Жашківської районної ради Черкаської області

Рецензенти:

Голобородько Я. Ю., доктор філологічних наук, професор, член Асоціації українських письменників України;
Новиков А. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, літератури і методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Усі уроки української літератури. 10 клас. II семестр.
У74 Нова програма / укл. А. М. Гричина, Н. В. Жуковська. — Х. : Вид. група «Основа», 2018. — 238, [2] с. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-3447-2

Навчальний посібник містить конспекти всіх уроків української літератури для II семестру 10 класу, які розроблено із урахуванням змін, здійснених Міністерством освіти і науки України. Розподіл навчального часу та зміст розроблених уроків носить орієнтовний характер. Згідно з положеннями пояснювальної записки оновленої програми, в разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також змінювати послідовність вивчення розділів.

Для вчителів української мови та літератури шкіл різних типів, керівників методичних об'єднань, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2

- © Вертецька Т. М., Віштак С. М., Гойчук О. Г., Гричина А. М., Жуковська Н. В., Задорожня Г. С., Зінорук Н. О., Колісник В. В., Красилівська Н. А., Рижук Л. О., Тосич С. П., Степанюк Н. М., Степанюк О. І., Чорна Н. Л., Шиманська З. В., Яричевська В. П., 2018
- © Гричина А. М., Жуковська Н. В., упорядкування, 2018
- © Корягін В. О., макет обкладинки, 2018
- © ТОВ «Видавнична група “Основа”», 2018

ISBN 978-617-00-3447-2

УРОК № 31

ВИРАЗНЕ ЧИТАННЯ НАПАМ'ЯТЬ № 1. ПРОЗИ

Мета (формувані компетентності): предметні: уміння виразно читати напам'ять прозовий твір, дотримуючись усіх вимог засобів виразного читання; читацьку активність; здатність вимальовувати художні образи; уміння і навички творчої діяльності; **ключові:** *уміння вчитися:* уміння сприймати інформацію на слух; *комунікативну:* навички спілкування в колективі; толерантність; культуру поведінки; *інформаційну:* навички роботи з таблицею, схемою та вміння застосовувати теоретичний матеріал під час виразного читання напам'ять прози; *громадянську:* повагу до України, гордість за її талановитих представників, взірців національних ідеалів; *загальнокультурну:* творчі здібності; прагнення до літературної освіти; прагнення досягти високого результату.

Обладнання: текст повісті І. Нечуя-Левицького «Микола Джеря», пам'ятка «Як підготуватися до виразного читання», таблиці «Вимоги до виразного читання», «Основні партитурні знаки», медіазасоби.

*Слово — не просто звук, а засіб збудження образів...
Слухати — означає бачити те, про що говорять,
а говорити — означає малювати зорові образи.*

К. Станіславський

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ
II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ
1. Бесіда з учнями

- ▼ Що ви розумієте під виразністю читання? (*Виразне читання — це мистецтво відтворення в живому слові думок, почуттів, настрів, переживань, якими насичений художній твір.*)
- ▼ Назвіть засоби виразного читання. (*Техніка читання, логічний наголос, паузи, сприйняття — розуміння; бачення і реакція; ставлення читця до твору; мета читання та інтонація, зв'язок з аудиторією.*) Як слід їх використовувати під час виконання того чи іншого художнього твору?
- ▼ У чому полягають особливості техніки читання? (*Дихання, голос та його сила, тембр, темп.*)
- ▼ Яке значення приділяється під час читання логічному наголосу?

- ▼ Які навички треба мати і про що необхідно знати читцю? (*Про образне мислення й емоційну збудливість; здатність переключатися з одного психологічного стану в інший; вміння володіти собою та слухачем, а також технікою мовлення; знання законів музики мови.*)
- ▼ Чому дуже важливо під час читання художнього твору дотримуватися пауз? Які види пауз вам відомі? (*Граматична, логічна, логіко-граматична, ритмічна, психологічна*)
- ▼ Для кого виконавець під час читання повинен урахувувати інтонацію?
- ▼ За яких умов виконання будь-якого твору буде цікавим? (*Коли читець свої почуття, переконання прагнуть нести конкретній аудиторії.*)

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

IV. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

Виразне читання прозового твору — це мистецтво відтворення в живому слові думок і почуттів, якими насичений художній твір, а також наміру виконавця і його ставлення до виконуваного твору. О. О. Ісаєв говорив, що виразне читання на уроках української літератури — це не лише мистецтво виконання художнього тексту, а й предмет навчання цього мистецтва, і метою такого навчання є формування естетично розвиненого читача, здатного відчувати художнє слово, вміти насолоджуватися прочитаним.

Само собою зрозуміло, що, перш ніж читати текст, необхідно збагнути його ідейний смисл, треба мати чітку уяву про епоху, яку зображено у творі, про ідейну позицію автора, його симпатії та антипатії, про те, як погляди автора, його ставлення до явищ, подій та різних категорій людей викристалізувались у творі, в які форми вони вилились. Кому з героїв свого твору автор симпатизує, до кого ставиться скептично, кого виставляє на посміховисько, кого таврує, ганьбить? Чи завжди рівний автор у ставленні до героя, чи все у нього він приймає? За що засуджує, за що похваляє своїх героїв автор? Яким є моє (виконавця) ставлення до автора, до кожного з героїв твору? Що я приймаю у автора? З чим погодитись не можу?

Виконавець повинен внутрішнім зором своїм бачити змальовано автором картину в усіх її деталях. Необхідно врахувати, від кого йде розповідь: від автора чи від когось у героїв. Це дає змогу краще відтворити почуття, настрої, але не означає, що треба грати

роль автора чи героя, тому що таке читання прози може викликати у слухача відчуття неприродності.

Виразне читання прозових творів змушує виконавця входити у світ думок і почуттів автора настільки глибоко, що вони на час виконання стають мовби його власними. Виконавська інтонація має бути наближена до усної, оповідної, щоб досягти безпосередності і невимушеності.

2. Робота з пам'яткою «Як підготуватися до виразного читання тексту»

- Уважно перечитайте текст. Уявіть собі те, про що у ньому йдеться.
- Визначте тему, основну думку, основний тон висловлювання.
- Подумайте, з якою метою ви читатимете цей текст, у чому будете переконувати своїх слухачів.
- Підкресліть найважливіші у змісті слова, тобто логічно наголошені.
- Визначте паузи.
- Продумайте, як ви можете використати інші засоби виразності усного мовлення: темп мови, гучність голосу тощо.

3. Повторення вимог до виразного читання

- Відтворення емоційної насиченості твору.
- Розуміння ідейно-художнього смислу, а не лише фактичного змісту твору.
- Уміння висловити своє особисте ставлення, передати зміст і настрій слухачам.
- Уміння складати партитуру художнього тексту.
- Партитура художнього тексту — графічне відтворення звучання художнього твору.
- У партитурі позначають паузи, наголоси, підвищення і зниження тону, інтонаційні переломи тощо. Партитура допомагає запобігти можливим помилкам у процесі читання твору.

4. Складання партитури тексту

Широкою долиною між двома рядками розложистих гір тихо тече по Васильківщині невеличка річка Раствавиця. Серед долин зеленіють розкішні густі та високі верби, там ніби потонуло в вербах село Вербівка. Між вербами дуже виразно й ясно блищить проти сонця біла церква з трьома банями, а коло неї невеличка дзвіниця неначе заплуталась у зеленому гіллі старих груш. Подекуди з-поміж верб та садків виринають білі хати та чорніють покрівлі високих клунь.

По обидва береги Раставиці через усю Вербівку стеляться сукупні городи та левади, не одгороджені тинами. Один город одділяється од другого тільки рядком верб або межами. Понад самим берегом в'ється в траві стежка через усе село. Підеш тією стежкою, глянеш кругом себе, і скрізь бачиш зелене-зелене море верб, садків, конопель, соняшників, кукурудзи та густої осоки.

5. Хвилинка акторської майстерності

Виразне читання учителем, а потім учнями уривка.

6. Обговорення учнями виразного читання напам'ять уривків

- ▼ Чи передано засобами виразного читання настроїв твору?
- ▼ Чи зуміли відтворити епізоди, зображені у творі?
- ▼ Чи зуміли передати виразним читанням особисте ставлення до вчинків героїв?

V. ПІДСУМКИ УРОКУ

- ▼ Чим відрізняється виразність у читанні прозового твору від поетичного?
- ▼ Для чого під час читання прозового твору необхідно дотримуватися виразності його виконання?
- ▼ Як виразність у читанні впливає на поведінку виконавця, риси його характеру, світогляд, кругозір?
- ▼ Як виразне читання пов'язано з іншими видами мистецтва?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготувати повідомлення про одну з модерністських течій у світовій літературі.

МОДЕРНА УКРАЇНЬСЬКА ПРОЗА

УРОК № 32

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ У СВІТОГЛЯДІ ЛЮДИНИ НА МЕЖІ СТОЛІТЬ. ПОСИЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ З КУЛЬТУРОЮ ЄВРОПИ, АКТИВНІ НАЦІЄТВОРЧІ ПРОЦЕСИ. ОСНОВНІ ОЗНАКИ УКРАЇНЬСЬКОГО ПРОЗОВОГО МОДЕРНІЗМУ (О. КОБИЛЯНСЬКА, М. КОЦЮБІНСЬКИЙ, В. СТЕФАНИК, В. ВИННИЧЕНКО). «НОВА ШКОЛА» У ПРОЗІ

Мета (формувані компетентності): *предметні:* знання про модерністські тенденції в українській літературі 1910-х років, розвиток течій цього періоду; *ключові:* навички пізнавальної діяльності, критичне мислення та вміння оцінювання культурно-мистецьких явищ, *комунікативну:* вміння працювати в групі, навички спілкування та толерантне ставлення до думок інших; *інформаційну:* вміння знаходити й систематизувати інформацію з різних джерел для виконання навчальних завдань; *загальнокультурну:* прагнення до літературної освіти, виховання почуття патріотизму, пошани до талановитих митців європейського рівня.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Обладнання: портретна галерея українських письменників періоду модернізму.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Уважно прочитати тему уроку, висвітлити мету, поміркувати з учнями, наскільки новою вона для них є і що їм відомо з вивченого.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда за питаннями

- ▼ Що вам відомо з уроків історії про перше десятиріччя ХХ століття?
- ▼ Охарактеризуйте національну свідомість українців після скасування кріпацтва.
- ▼ Чи знайомі вам поняття «ідеалізм», «містика», «декаданс»? З'ясувати їх тлумачення за словником.

Ідеалізм — напрям у філософії, який на противагу матеріалізму вважає ідею, дух, свідомість первісним, а природу, буття, матерію — вторинним.

Містика — 1. Віра в існування надприродних, таємничих сил та здатність людини вступати в безпосередні зносини з ними.
2. Щось загадкове, не пояснюване.

Декаданс — загальна назва кризових явищ у мистецтві та культурі кінця ХІХ — початку ХХ століть. Цей період позначений настроями безнадії, розчарування, занепадом життєвих сил, естетизмом.

- ▼ Чи відомі вам прізвища: Шопенгауер, Ніцше, Фройд? Як вони вплинули на суспільну свідомість зламу ХІХ–ХХ століть?
- ▼ Які твори письменників, названих у темі уроку, ви читали?
- ▼ Чи можна цей твір оцінити як реалістичний?

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Лекція учителя

1.1. Передумови розвитку літератури початку ХХ ст.

Процес розвитку української літератури початку ХХ століття відбувся на тлі загострення соціально-політичної ситуації. Перша російська революція 1905 року принесла громадському рухові два докорінні покращення:

- припинено політику заборон та утисків української мови,
- українцям дозволено об'єднуватися в організації.

Літературний процес кінця ХІХ — початку ХХ століття прийнято називати літературою «зламу віків». Письменники, що представляли цей період, орієнтувалися у творчості на західноєвропейські модерні літературні напрями і переносили нові мистецькі досягнення на український ґрунт. Великий вплив на митців мала філософія Шопенгауера, Ніцше, Фрейда. Письменики тепер намагалися проникнути в психологію людини, пізнати найтаємніші закутки свідомості, проаналізувати те, що було непідвладне розуму, а не описувати перипетії життя. В українській літературі відбувається синтез мистецтв, а загушення письменства призводить до панування малих

форм — новел, оповідань, образів. Особлива увага мотивована до художньої деталі, зображення суспільних подій відбувається через ставлення до них людини.

Після етнографічного реалізму «Народних оповідань», критичного реалізму І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Івана Франка, О. Кониського, О. Пчілки на сцену виступає плеяда молодих і видатних письменників: Леся Українка, М. Коцюбинський, О. Кобилянська, В. Стефаник, М. Черемшина, Л. Мартович...

(Учитель демонструє портрети письменників.)

У західній літературі першими теоретиками модерності були Шарль Бодлер та Ф. Ніцше. Бодлер у статті «Художник модерного життя» писав: «Насолода, що ми її отримуємо від репрезентації сучасного, походить не лише з краси, якою його оздоблено, але його суттєві прикмети — бути сучасним. Митець повинен зосереджуватися на модерному, сучасному». Ніцше визначив усі ілюзії попередньої епохи. Його праці — це бунт проти ери надії, певності, ентузіазму, віри в прогрес, механічності. Для модерністів людина є не походженням минулого, але того, що її оточує в сучасному.

1.2. Перехід до модернізму

Модернізація культури починалася з критики народництва в цілому та його естетики зокрема. Уперше слово «модернізм» у значенні художнього напрямку досить упевнено вжила Леся Українка в доповіді, виголошеній наприкінці 1899 р. в Київському науковому товаристві під назвою «Малорусские писатели на Буковине». Ця доповідь була початком діалогу, який у перспективі розмежує українських письменників на модерністів і народників. У статті виявилася не лише рішучість поетеси захищати нові явища, але й спроба мотивувати, наскільки вони потрібні народові.

Сьогодні літературознавці намагаються осмислити процес зміни художніх методів, стилів та напрямів у літературі кінця XIX — початку XX ст. і трактують його або як продовження критичного (чи, як його ще називають, класичного) реалізму, або як початок модернізму («ранній» модернізм). Проблема хронологічних рамок українського модернізму і критичного реалізму, а також письменників, яких називають модерністами чи реалістами, залишається дискусійною.

Традиційно вважається, що зачинателем українського модернізму був Микола Вороний. Готуючи в 1901 р. альманах «З-над хмар і долин» (вийшов у 1903 році), М. Вороний опублікував у «Літературно-науковому віснику» відкритий лист до українських

письменників, у якому закликав надсилати твори, у яких були б «усунуті набік різні заспівані тенденції та вимушені моралі», де було б «хоч трошки філософії, де хоч клаптик яснів би... блакитного неба». Основна думка виступу М. Вороного виділялася чітко: він закликав писати інакше, «по-сучасному», оновлювати літературу, виходячи насамперед із суто художніх вимог і завдань.

Однак Іван Франко, схвально ставлячись до нових віянь в українській літературі, не міг змиритися з тими основними постулатами модернізму, які пропагував Микола Вороний. Іван Франко у вступі до поеми «Лісова ідилія» його назвав «ідеалістом непоправним», який вимагає від авторів:

Пісень давайте нам, поети,
Без тенденційної прикмети,
Без соціального змагання,
Без усесвітнього страждання,
Без нарікання над юрбою,
Без гучних закликів до бою...

Іван Франко утверджував думку про те, що «сучасна пісня не перина... вона вся пристрасть і бажання, і вся вогонь, і вся тривога, вся боротьба, і вся дорога...». У відповідь на його «Послання» Микола Вороний написав вірш «Іванові Франкові», якому передує епіграф із Ш. Бодлера: «Предметом поезії є тільки вона сама».

Осередком західноукраїнських модерністів стало львівське видавництво «Молода муза», до складу якого увійшли Остап Луцький, Петро Карманський, Василь Пачовський, Богдан Лепкий, а на Східній Україні — київський журнал «Українська хата», у якому друкувалися Микола Євшан, Михайло Сріблянський...

«Молодомузівці» чітко орієнтувалися на Захід з його модерними ідеями та заперечували реалізм і народницьку традицію; звертали до нових тем, насамперед краси, любові, журби, настроїв самогубства тощо. Поезія «молодомузівців» — це поезія форми, тобто модерну.

2. Теорія літератури

Модернізм — загальна назва літературних напрямів та шкіл ХХ ст., яким притаманні формотворчість, експериментаторство, тягіння до умовних засобів, антиреалістична спрямованість.

Визначальні ознаки модернізму:

- новизна та антитрадиціоналізм (*хоча модерністи ніколи не поривають із літературною традицією цілком*);
- у творах затверджується перевага форми над змістом;
- зосередження на «Я» автора, героя, читача;

- психологізм, увага до внутрішньої боротьби роздвоєного людського «Я»;
- широко використовуються такі художні прийоми, як «потік свідомості» та монтаж, що прийшов у літературу з кіномистецтва;
- використання символу як засобу пізнання й відтворення світу;
- ліризм (навіть у прозі, драматургії, публіцистиці);
- естетизм.

3. Виступи учнів із підготовленими повідомленнями про найвідоміші модерністські течії

Коментар. У ході учнівських виступів учитель доповнює інформацією про представників українського модернізму, демонструючи їх портрети.

Імпресіонізм — це витончене відтворення суб'єктивних вражень та спостережень, мінливих почуттів і переживань, коли картина дійсності складається ніби з окремих частин. Біля витоків українського імпресіонізму стояв Михайло Коцюбинський.

Неоромантизм (новоромантизм) — це поєднання реалістичного зображення життя з прагненням показати в яскравих образах високе призначення людини. Неоромантизм репрезентує у своїй творчості Леся Українка, Ольга Кобилянська.

Експресіонізм — це вираження внутрішнього світу людини, що супроводжується підкресленою яскравістю й емоційністю художнього твору. Найяскравішим представником експресіонізму став В. Стефаник.

Символізм — це зображення життя, за якого за зовнішнім конкретним смислом ховається інший, таємний, тобто на місці художнього образу виступає символ. Ознаки символізму відчутні в поезії О. Олеся, М. Вороного.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Метод «Ти — мені, я — тобі»

Коментар. Методика проведення: учитель називає модерністську течію, обирає двох учнів, один з яких називає визначальні ознаки, а інший — представників в українському та світовому письменстві.

2. Робота в зошитах (запис тез)

Національно-визвольна боротьба сприяла творенню «Братства тарасівців», які закликали до об'єднання. Існування соціал-демократичного гуртка Івана Стешенка.

Відкриття пам'ятника І. Котляревському в Полтаві у 1903 р. перетворилося на маніфестацію української єдності.

Поява в Україні періодичних видань: «Хлібороб», «Рідний край», «Українська хата», «Громадянська думка».

Початок епохи модернізму в українській літературі.

Існування кількох літературних поколінь: І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, М. Старицький, І. Франко, І. Карпенко-Карий; з'являється ціла плеяда молодих письменників, які мають загальноєвропейські погляди на розвиток літератури: Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Ольга Кобилянська, Василь Стефаник, Володимир Винниченко.

Твори цих письменників відзначаються пошуком нових тем, відтворенням психології вчинків героїв, використанням нових тенденцій у літературі.

Розширення тематики творів: тема ролі інтелігенції в суспільстві; емансипація жінки, влада землі над людиною.

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ

Маємо всі підстави стверджувати, що на межі століть з'явилася неповторна й оригінальна література. Утворився новий світогляд, новий художній метод. Для українського письменства він став сполучною ланкою між класичним реалізмом і періодом активного утвердження на зламі століть суб'єктивних стилів і напрямів, добою модернізму.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювати матеріал підручника, законспектувати найістотніше.
2. Дібрати цікаві факти про життя та діяльність Михайла Коцюбинського, підготувати по два запитання для «зустрічі з письменником».
3. Повторити матеріал про новелу як епічний жанр.